

מרדכי וענונו:

אני המרגל שלך!

השבוע פורסם רישומי מרדכי וענונו, האסיר בכלא-אשקלון, וזה בפרס. האגודה לשיפור איכות החיים בעולם, המכונה גם "פרסנובל האלטרנטיבי". טקס הענקת הפרס יתקיים בפרלמנט השוודי, יום אחד לפני הענקת פרסנובל לשלום המקורי. שלושת חתגי הפרס הנוספים, מלבר וענונו, מומחה אמריקאי לבעיות הרעב בעולם, פיסיקאי גרמני הלוחם בהפצת הנשק הגרעיני ואירגון אקולוגיסטי כהודו. וענונו נמצא ראוי לפרס על שגילה אומץ לב אישי, בהציגו את נאמנותו למין האנושי מעל לשיקולים אחרים.

הוועד הישראלי למען פומביות מישפטו של וענונו ערך לפני חודש מישפוט-מחאה בפתח בית-המשפט המחוזי בירושלים. מדיניותה הגרעינית של ישראל, אומרים, חשובה מדי וגורלית מדי. שתישאר חסיה מאחורי מסך של סודיות. בין הסיסמות בהפגנה: "לא וענונו מסוכן — הפצצה מסוכנת", "הציבור חייב לדעת" ובאנגלית: Let My People Know.

הוועד גם הוציא לאור כרוז ובה טקסט ספקי-שקט-פרוואי שכתב מרדכי וענונו בבית-הכלא. להלן הטקסט בשלמותו, בלא ניקוד ובצינון סופי השורות, כפי שכתבו וענונו והוא מופיע בכרוז.

אני הפקיד, הטכנאי, המכונאי, הנהג, / אמרו לו תעשה כך וכך. אל תסתכל / מימיה שמאלה, אל תעיין בדף. אל תסתכל / על כל המכונה. אתה אחראי רק על בורג / אחד. אתה אחראי רק על חותמת אחת. / תתעסק רק בעניין אחד. אל תתעניין / בדברים שהם למעלה ממך. אל תחשוב / במקומנו. טע. תמשיך לנסוע. הלאה. הלאה. / חשבו הגדולים, החכמים, המבינים בעתידנות. / אין חשש. אין פחד. הכל עובד, דופק. / הפקיד הקטן שלנו הוא עובד חרוץ. / הוא טכנאי פשוט. הוא הקטן. / כמו כל הפקידונים, אוזניים להם ולא ישמעו, / עיניים להם ולא יראו. ראש לו ולא לקטנים.

ענה להם, חשב לעצמו, בינו לבינו / האזרח הקטן. האיש עם הראש / אבל לא קטן. מי כאן הבוס, מי יודע / לאן הרכבת נוסעת? איפה הראש שלהם. גם לי יש ראש. / מדוע אני רואה את כל המכונה / מדוע אני רואה את התהום / האם יש נהג לרכבת הזאת? / הפקיד הנהג הטכנאי המכונאי הרים / ראש. התרחק מעט וראה איזו מפלצת. / לא מאמין חזר שישפץ עיניו ואכן / — היא בסדר. אני / בסדר גמור. אני אכן / רואה מפלצת. אני חלק מהמערכת / אני / חתמתי על הסופסוף. ורק עכשיו אני קורא / את המשכו. הבורג הזה הוא חלק מפצצה. / הבורג הזה הוא אני. איך לא ראיתי / ואיך אחרים ממשיכים להבריג. / מי עוד יודע. מי ראה, מי שמע / המלך אכן עירום. אני רואה אותו. / מדוע אני.

זה לא בשבילי. גדול עלי. / קום קרא. קום והודעת לעם הזה. / אתה יכול. אני הבורג, המכונאי, הטכנאי. אתה כן. אתה הסוכן החשאי / של העם הזה. אתה העיניים של המדינה. / סוכן מרגל גלה מה ראית. גלה לנו / מה המבינים, החכמים, מסתירים מאיתנו. / אם

אין ספק, האיש יודע את מלאכתו. השליטה בחומר מרשימה, ניכר גם דיקדוק רב בעיצוב הפרטים של הסוס המהווה חלק מן האנדרטה. זה ניצב על שתי רגלי האחווריות הרומטיות דרקון שמבטא את "כוחות השחור". רמות נשיית המסמלת את המזה"ה נאחזת ברעמת הסוס בידה האחת ומנצחת על קצב הדירתו בידה השנייה. למען האמת ייאמר: הפרופורציות הזולמות את הנושא. החללים הנפערין בין הצורות באורח דינאמי גורמים עניין ואפילו מתח. ואף על פי כן מורגשת גם כאן הנימה המאנייריסטית המאפיינת אנדרטאות ופסלים רבים שראיתי במקומות ציבוריים — עד כדי אובדן זהותו של האמן כיחיד.

נזכרתי בדברים שהשמעו מאיאקובסקי כנגד שוללי צורות הביטוי החברשניות אותן טבע: "אתם תהיו מוכנים ללעוס את פושקין ואת לרמונטוב לעיפה. העלאת-גירה אופיינית לבהמות, ואילו אנחנו שוקרים על מציאת צורות ביטוי הזולמות למציאות העתידית!"

אכן, ארוכה הדרך... וגם קצרה. הנה אני מצטט את מאיאקובסקי בוקטאיס' שבגרווי, במרחק כה קצר מן העיירה שבה נולד והנושאת היום את שמו.

מי היה מאמין? (ברשימה הבאה — בעקבות מאיאקובסקי ב... מאיאקובסקי)

תרבות

קקטוס ואקליפטוס

ההחלטה על הענקת פרס ישראל לחיים גורי ולמשה שמיר, שני אקליפטוסים עתירי שורשים, הנוסעים במרכזה של תרבות הרוח והיצירה הישראלית, שניים (שניהם יחד וכל אחד לחוד) אשר, לכל הדעות, אינם מאיימים על שום קליקה סיפורית, וזו יוצרים פוטיביים, בעלי עמדה סיפורית, "פראגמטית" וגישה אפיפואית המאמינה ביכולתה של היצירה לחנך לערכים באמצעות קומפוזיציה ישירה, ובכך, ההחלטה הנ"ל הספיקה לשחרר מעל דפי המוספים הסיפוריים, אנהות הקלה רבות בצורות מאמרי שבה לזכרים ומאמריהם לשופטים, והצליחה להעמיד קונסנטוס תיקשורתי רחב ומגוון.

אבל קומפוזיציה של זוכים בפרס דורשת, אף היא, לא אחת, הברקה, מקוריות ואומץ-רוח. וההחלטה הנוכחית לא הוכיחה שימוש יעיל בתנועה אלה. הנפוך הוא, שני הזוכים אשר גם בשל היותם בלתי שניים במחלוקת בסיפור העברית, נמצאו ראויים לעמוד, ואולי אף שלא בטובתם, בקריטריונים החברתיים-הפוליטיים של הממונה החדש על פרסי ישראל במישרה-החינוך והתרבות, ד"ר רב גולדברג, איש העומד בראש מוסד בו מנשבת רוח של תרבות סינתטית, "קבילה" ובו נשקלים שיקולים שאינם תמיד מכוונים דווקא לפרס זה או אחר.

ואת ועוד. רגשות ההקלה הנ"ל נובעים, כך נראה, גם בשל האפשרות — הניתנת בשפע בהורמנות זו — לנתח ולהבליט דווקא את הדיכוי הסוציאל-פוליטי אצל שני הזוכים, תוך דילוגימה על הדיכוי הסיפורי, ובכך, כביכול, להצדיק את הבחירה, אף שבפרס לסיפור עסקינן ולא בפרס פוליטי. הדבר מתקשר, לדעת, גם במה שמכונה בעגה התרבותית "קינאט-סופרים" וליתר דיוק: חדרות סופרים.

דומה כי בר הקינאה בוער בעצמות כולנו 365 ימות בשנה, בלא הברלי גיל, מין וגזע. ודומה כי יותר מכל מציקה לנו, הסופרים, המראתם החדה מרי של עמיתים וחשפתם המהירה של כוכבי סיפורת חדשים. לפיכך, מתקבל רושם, כי שום סופר אשר כוחו כמותני, והוא צעיר, מוכשר ומבריק, לא יזכה בפרס ישראל מהסוג הנ"ל, אלא לאחר שיעבור את שיבת מאדרי הגיהנום, לאחר שתאכלהו האש ולאחר שיעיר חרוץ ומפוחם אל קו המטרה. וכך, בעורמה עקיפה, ובתחבולה חוקית שיש עימה היגיון של זכויות סוציאליות במסודות ציבור, הופך כל העניין לפרסי-הנחומים ולא לפרסי-ההצדקה, ובלשון פורמאלית: פרס על מיפעל חיים, פרס המושתת על קריטריונים, לפיהם שום משורר לא יזכה באגונים, אלא אם יאבד תחילה את כל שלושיו ושתיים שניו, ויחשוף את חניכיו הריקים לעיני כל. מדוע אין מחולקים פרסי ישראל גם ליוצרים צעירים ומצטיינים? מדוע יש להמתין עד שהללו יעברו תחת לגלגלי של המכששים כולם? נקל לשער מהם הנה נכתב באותם מוספי הסיפורות וכידי אותם מבקרים ועסקנים, אילו הוחלט להעניק את פרס ישראל לכיכרי סיפורת אחרים: למאיר ויזלטיר ולחנוך לוין למשל, וזו קטטוסים שנונים,

חשבו על הסופסוף הזה, ורק עכשיו אני קורא את הספר. הבורג הזה הוא אני. אך לא ראיתי ואיך תחיש משפטים לבורג.

מדוע אני? מי יודע. מי ראה, מי שמע, המלך אכן עירום. אני רואה אותו. קום קרא. קום והודעת לעם הזה. אתה יכול. אני הבורג, המכונאי, הטכנאי. אתה כן. אתה הסוכן החשאי של העם הזה. אתה העיניים של המדינה. / סוכן מרגל גלה מה ראית. גלה לנו / מה המבינים, החכמים, מסתירים מאיתנו. / אם אני רואה אותו. / מדוע אני.

זה לא בשבילי. גדול עלי. / קום קרא. קום והודעת לעם הזה. / אתה יכול. אני הבורג, המכונאי, הטכנאי. אתה כן. אתה הסוכן החשאי של העם הזה. אתה העיניים של המדינה. / סוכן מרגל גלה מה ראית. גלה לנו / מה המבינים, החכמים, מסתירים מאיתנו. / אם אני רואה אותו. / מדוע אני.

אני הפקיד, הטכנאי, המכונאי, הנהג, / אמרו לו תעשה כך וכך. אל תסתכל / מימיה שמאלה, אל תעיין בדף. אל תסתכל / על כל המכונה. אתה אחראי רק על בורג / אחד. אתה אחראי רק על חותמת אחת. / תתעסק רק בעניין אחד. אל תתעניין / בדברים שהם למעלה ממך. אל תחשוב / במקומנו. טע. תמשיך לנסוע. הלאה. הלאה. / חשבו הגדולים, החכמים, המבינים בעתידנות. / אין חשש. אין פחד. הכל עובד, דופק. / הפקיד הקטן שלנו הוא עובד חרוץ. / הוא טכנאי פשוט. הוא הקטן. / כמו כל הפקידונים, אוזניים להם ולא ישמעו, / עיניים להם ולא יראו. ראש לו ולא לקטנים.

ענה להם, חשב לעצמו, בינו לבינו / האזרח הקטן. האיש עם הראש / אבל לא קטן. מי כאן הבוס, מי יודע / לאן הרכבת נוסעת? איפה הראש שלהם. גם לי יש ראש. / מדוע אני רואה את כל המכונה / מדוע אני רואה את התהום / האם יש נהג לרכבת הזאת? / הפקיד הנהג הטכנאי המכונאי הרים / ראש. התרחק מעט וראה איזו מפלצת. / לא מאמין חזר שישפץ עיניו ואכן / — היא בסדר. אני / בסדר גמור. אני אכן / רואה מפלצת. אני חלק מהמערכת / אני / חתמתי על הסופסוף. ורק עכשיו אני קורא / את המשכו. הבורג הזה הוא חלק מפצצה. / הבורג הזה הוא אני. איך לא ראיתי / ואיך אחרים ממשיכים להבריג. / מי עוד יודע. מי ראה, מי שמע / המלך אכן עירום. אני רואה אותו. / מדוע אני.

זה לא בשבילי. גדול עלי. / קום קרא. קום והודעת לעם הזה. / אתה יכול. אני הבורג, המכונאי, הטכנאי. אתה כן. אתה הסוכן החשאי / של העם הזה. אתה העיניים של המדינה. / סוכן מרגל גלה מה ראית. גלה לנו / מה המבינים, החכמים, מסתירים מאיתנו. / אם

אין אתה לנו תחום לנו / שואה לנו. אתה ורק אתה יושב / על ההגה ורואה את התחום. / אין לי ברירה. אני קטן, אזרח, עמך / אבל אני אומלא את חובתי. אני שמעתי / את קולו של מצפוני ואין לא לבדול. / העולם הוא קטן. קטן לעומת האח / הגדול / הנני בשליחותכם. הנני / ממלא את תפקידי. קחו את זה / ממני. בואו ושיטטו. / הקלו מעלי את / המשא. שאו אותו יחד איתי. המשיכו / את מלאכתי. עיצרו את הרכבת. תרדו / מהרכבת. התחנה הבאה שואה גרעינית. / הספר הבא, המכונה הבא, לא. אין דבר כזה. עיצוב הכרזה: אביבה עינגיל. כתובת הוועד: ת"ד 1371, תל-אביב 61013.

לפני שנים אחדות לקה גת בשבץ מוחי, בעזרתה הבת-ינאית של חברת-הליחיים, הצייר רחל רחל שבים, חזר אל עצמו ואף החל מצויר שוב. בשנה שעברה פרץ אלמוני לסטוריו שלו בצפת וגנב חלק מצויריו. ואכן, בעיקבות התערוכה המרשימה במוסיון-ישראל והקטלוג הנאה שלי-וה אתה, החלה התעניינות ערה בצויריו — כנראה גם בין הגנבים.

גת הגדיר עצמו כ"צייר של צבע". אהב את נופי הארץ והירבה לצייר. גם בצוירי העירום

אליהו גת: אהב צבע, נוף ואנשים

הגדולים שלו השמש בנוף ישראלי טיפוס כבדק. בחזית הצויר היה מציב לעיתים קרובות מגש ובו פירות העונה. את חודשי הקיץ היה מבלה בחברת רחל בביתם שבצפת. בחורף היה חוזר לתל-אביב. באחרונה הירבה לשבת בקפה פראק, בין ידידיו. החל מצויר בגיל מאוחר יחסית, בן 66. לפני כן היה ימאי. בשנות השישים זכה במילגה ולמד כמה שנים בפאריס. הוא יחסר לנו.

יוסי שנון

ואגב, בית-קפה הטיפוח, מקום בו נתרשפה הסצינה הופך אט-אט למשולש כרמורה בחיי הסיפורת העברית: מכל שלושה או ארבעה סופרים ליד הבר, שניים תמיד רבים. שיינפלד וסברדליק. לאור ולפיד.

ציפורי צל וציפורי פלדה

לכאורה, צפוי היה שיתחולל סביב סיפור החדש של דרנביה סרי ציפורי צל אותו מחול שדים וולגארי, פסול וחסר תרבות שהתחולל סביב סיפורו של רויד גרוסמן, שנה אחת קודם לכן: ואולם הפעם נתהפכו היוצרות ונתקיים סביב הספר מישחק ג'נטלמן, חוגן ומכובד, כאשר כל מבקר ממשיך ומשלים את דיברי ההלל של קודמו, וכל רצוננו מצרף, בתורו-הוא, את דוברכנייה-שגותי-ישלו בקצב הטאגו. ייתכן שהשינוי המפתיע מבוסס על לקח כלשהו שנלמד מ"מיקרה גרוסמן" (אשר הספיק בינתיים ליהפך מציפור צל לציפור פלדה, בו נתברר והוכח מעל לכל ספק, כי הטיפול הנמרץ שהוענק לעין ערך-אהבה הוליד, בסופו של חשבון, תוצאה הפוכה בתודעת הציבור, ואף הכפיל את סיבובי המדחף של פיוסום הספר, לממדים חסרי תקדים.

ייתכן גם כי הפעם, בניגוד לפעמים קודמות, לא נופנף שום סמרטוט ארום בזירת פרים זו. לא נשמע גם קולו של מנחם פרי, אותו פרופסור חריף, בעל גנרטור סיפורי, הנוהג לייצר גם אנטאגוניזם חשמלי אצל קולגים ואנשי סיפורת מסוימים. וכמעט באותו עניין: לולא פרשת פוגל האחרונה, עשוי היה קיץ 1987 להיחשב אצל פרי כאחד הקיצים הבודדים בשנים האחרונות, בו עלה בידו להיחלץ ממעורבות שבעל-כורחו בשע' ורוריה סיפורתית כלשהי. שמעון צמרת

אמנות

מותו של צייר

קול אלמוני הודיע בטלפון: הצייר אליהו גת מת בצפת! אחר מבחירי האמנות הישראלית הלך לעולמו, בן פחות משישים וחמש שנה.